

nus Chiapponus, in Dissertatione typis excusa post Acta Canonizationis Sanctorum Pii V. Andreae Avellini, Felicis a Cantalicio, et Catharinæ de Bononia. In memoriam itaque antiquae consuetudinis, iuxta quam post examen Auditorum Rotae tres eligebantur pro caussae discussione Cardinales, tres hodie etiam pro faciendis oblationibus eliguntur sacrorum Rituum Congregationis Cardinales. Jure merito itaque offeruntur Cerei humanitatem Jesu Christi significantes ad designandum eos, qui in Sanctorum album referuntur præ oculis semper Christum in gestis suis habuisse, fide vero, actione bona, intentione recta. In cereis oblatis lux etiam designatur, quae in operibus Sanctorum, dum inter mortales agunt, coruscare debet. S. Hieronymus in *Epistola 46. ad Marcellam* tom. 4. pag. 554. Edit. Paris, docuit per cereos, vigilantium, et solitudinem in bonis, et sanctis operibus repraesentari. Offertur praeterea panis, vinum, et aqua ad instar antiquae oblationis, quae in Missa a fidelibus fiebat pro Sacrificio. Proxime sequitur alia turtrum, quae columbis præferuntur, et quia in Lege Veteri etiam Turtures primo nominantur, et quia symbolum præseferunt Fidei primo requisitae inter virtutes ad Sanctorum Canonizationem. Insuper adumbrant gemitum Christi, peccata nostra deflentis, et pro his Crucis ludibria ferentis, adeoque per hanc oblationem designatum dolor ille, quo Sancti, vel propria, vel aliena peccata planxere, tum patientia, qua facti imitatores Christi, Crucem tulere, et sequuti sunt ipsum. Offeruntur in Canonizatione Sanctorum Columbae ad designandum eosdem Santos septiformis Spiritus Sancti donis plene insignitos fuisse. Per aviculas, quae in dicta Missa Canonizationis offeruntur, significari Santos ipsos, quorum sublimi contemplationis volatu conversatio fuit in coelis; adstipulante etiam Riccardo a S. Victore Lib. 2. cap. 44. qui ait: *Nonne aves Caeli videntur esse, qui veraciter possunt dicere, nostra conversatio in coelis est? Nonne Coeli aves dicendi sunt, qui se in alta contemplationis penna suspendunt?* Haud dissimiliter censuit Beda in *Job Lib.*

1. cap. 12. tom. 4. pag. 643. *Volucres sunt, qui sursum cor habent, et coelestia concupiscunt.*

CAPUT III.

De promissis seu votis alicui Sancto factis
et de sacris peregrinationibus.

I. Vetustissima ea est consuetudo (1), quam nunc Catholicici etiam retinent, ut promissiones aliquas Sanctis faciant; veluti si sanitatem, quam optant, receperint, eleemosynam largiorem pauperibus se largituros, iter ad sacram aedem aliquam suscepturos, et alia his affinia. Et re quidem vera consuevere Christiani tum Orientalis, tum Occidentalis Ecclesiae promissa facere Sanctis, adeo ut Eusebius *Praepar. cap. 7.* communem veluti, et ab omnibus frequentatam consuetudinem eam esse innuat: *Quae quidem inquit, in hominum Deo carissimorum obitus egregie convenient, quos verae pietatis milites iure appellabis: Nam et eorum sepulchra celebrare, et preces ibi votaque nuncupare, et beatas illorum animas venerari consuevimus, idque a nobis merito fieri statuimus.* S. Ambrosius in oratione de *Excessu Satyri* fratri sui, numero 17. testatur, voto facto S. Laurentio, ex remotissimis regionibus illum incolumem rediisse. Et in Libro quem idem Ambrosius inscripsit: *Exhortatio Virginitatis* cap. 15. sic Julianum filium suum alloquenter inducit: *Considera quid te, ut nascereris, iuverit; filius es votorum magis, quem dolorum meorum. Considera cui te muneri pater tali nomine designaverit, qui vocavit Laurentium. Ibi vota depositimus, unde nomen adsumpsimus. Vota effectus sequutus est, redde Martyri quod debes Martyri.* Paulinus Nolanus Episcopus perspicua, et plura subministrat huiusc consuetudinis testimonia. Quam crebra fuerint huiusmodi vota indicat ille apertissime in *Natali octavo v. 382. et seqq.* Eamdem

(1) Trombelli, *De Cultu Sanctorum. Dissert. VI. Caput XXXV.* et seqq.

consuetudinem iterat, et inculcat, quum in Epistola 17. ad Severum haec scribit: *Praesumimus te videndum, amplectendumque nobis, dono Domini, in sede, ac sinu Domini mei communis patroni Felicis, cui vota tua toties contestatus sum et promissa recitavi.* Gregorius Turonensis Libro secundo *Historiae Francorum* cap. 37. meminit voti quod milites Regis Clodovei (Regis ipsius fortasse nomine) B. Martino nuncupaverunt.

II. Cum pluribus modis ea, quae ab aliquibus consecuti fuimus beneficia, possimus testata facere, pluribus etiam modis comperta fecere Fideles beneficia, quae Sanctorum interventu se receperisse haud temere putaverunt. Potissima, aut certe crebriora fuere vel descriptio recepti beneficii versibus, aut prosa etiam oratione, facta reliqua, velut perpetuum apud posteros monumentum, ad tumulum Sancti, aut saltem in aede sacra, aut apud Episcopum, et Templi praesidem: vel etiam tabellae, quibus id coloribus exprimerent, quod Sanctorum ope assecutos fuisse testabantur. Et certissima quidem Augustini testimonia sunt, unde appetet quam vetusta, et praestantissimorum Patrum auctoritate fundata sit ea, de qua agimus, consuetudo. Consulant, si qui dubitant, S. Augustini Sermones de Diversis 320. 321. 322. 323. Damasus Epigramma in S. Felicem iis versibus claudit, quibus constet votivum fuisse, et receptae ex periculosisimo morbo sanitatis perenne positum monumentum: sic enim epigramma illud concluditur:

*Tē duce servatus, mortis quod vincula rupi,
Versibus his Damasus supplex tibi vota rependo*

Adde quod positum fuit in erecta Sacra aede a Galla Placidia S. Joanni Evangelistae, soluti voti monumentum. Eo illud *Sancto* (legitur apud Agnellum Raven. cap. 6. Vitae S. Johannis pag. 67. p. 1. tom. 2. Rerum Italicarum Scriptores) ac *Beatissimo Apostolo Joanni Evangelistae Galla Placidia Augusta cum filio suo Placido Valentiniano Augusto, et filia sua Justa Grata Augusta, liberationis pe-*

riculum maris votum solventes. Quid clarius singi potest verbis illis, quibus eum morem significat Theodoreetus? cuius oratio octava cum alia multa ad Sanctorum cultum approbadum, ac promovendum aptissima habeat, haec sane de iis monumentis, de quibus quaestionem instituimus, tradit: Pie vero fideliterque precatos ea maxime consequi quae desiderant, testantur illa, quae votorum rei dona persolvunt; manifesta nimirum adeptae sanitatis indicia. Nam alii quidem oculorum, alii vero pedum, alii porro manuum simulacula suspendunt ex argento, auroque confecta.

III. Loca sacra adire, ac longam quandoque suspicere ad illa peregrinationem, frequens fuit inter Christianos. Et quidem a primis Ecclesiae saeculis in more positum fuit, ut fideles proficerentur ad sepulchra Martyrum, et ad loca praecipuorum Mysteriorum operatione consecrata. Apud Eusebium *Historia Ecclesiastica* Lib. 6. cap. 11. haec habentur: *Hac igitur visione, tanquam Divino admonitus oraculo, Alexander cum ex Cappadocia, in qua primum Episcopus fuerat ordinatus, Hierosolymam profectus fuisse, tum orandi tum locorum visendorum gratia. S. Joannes Chrysostomus Homilia Octava in Epistola ad Ephesios n. 1. et 2. expressissime tradit se ab episcopibus curis, et corporis aegritudine detineri, quo minus ad venerandas Apostolorum Reliquias sese conferret: Nihil est illa catena beatius: vellem nunc esse in illis locis, in quibus dicuntur manere illa vincula et videre, virosque illos (Petrum et Paulum) admirari propter Christi desiderium. Velle videre catenas, quas pertimescunt quidem, et horrent Daemones, reverentur autem Angeli.... Si ab ecclesiasticis curis essem remotus, et esset mihi corpus sanum, ac validum, non recusarem hanc suspicere peregrinationem. Nec minus illustre est, quod hoc super argumento praebet Paulinus Nolanus: quippe singulis quibusque annis Roman pergebat ad venerandas Apostolorum, et Martyrum Reliquias, sicut multis veterum productis monumentis ostendunt, qui vitam Sanctissimi Episcopi, ex eius praesertim Libris, adornarunt, praeposueruntque eisdem libris. S. Hieronymus in Epistola 52. ad Nepo-*

tianum mandat , ut peregrinos sobria mensa suscipiat; *Mensulam tuam*, inquit, *pauperes et peregrini, et cum illis Christus conviva noverit.* At nonne etiam eumdem morem innuit Prudentius Hymno primo Libri quem de Martyrum coronis scripsit? Hanc consuetudinem confirmat Sulpitius Severus: *de Virtutibus Monachorum Orientalium* capite secundo. Leo vero meritis , et sanctitate vere Magnus, varia charitatis officia recensens, et ad illa populum exhortans, peregrinorum susceptionem etiam recentet : *Suscipiat peregrinus etc. uti Sermone secundo de Iunio X. Mensis.* Insuper non modo Sanctus Gregorius Magnus peregrinos ad sacra Apostolorum limina venientes benignissime suscipere solebat , iisque ministrare , summaeque charitatis, humanitatisque officia exhibere (quae quidem Domino suisse acceptissima ex ingenti miraculo agnoscit); sed etiam Gregorius Turonensis capite quinto Libro primo de *Gloria Martyrum* morem hunc subsequentibus etiam temporibus persistuisse, compertum fecit. Etenim se devotionis causa visitasse sepulchrum S. Hilarii ait, et saepissime de suscepto itinere ab aliis ad Sanctorum sepulchra devotionis causa loquitur. Id etiam discimus ex Joanne Bollando ad Acta Sanctorum Cyri , et Joannis Martyrum , quippe num. 18. tom. 2. Mensis Januarii idem Bollandus ostendit, ad eorum Sepulchrum undique confluere consuevit fideles. Alia ex sacro Textu pro sacris peregrinationibus argumenta colligi possunt. Scimus ex Ecclesiastico cap. 49. v. 18. visitata fuisse Josephi ossa, et ea post mortem prophetasse : *Ossa ipsius visitata sunt, et post mortem prophetaverunt.* Absalon quoque Lib. 2. Regum cap. 15. v. 7 ait David patri suo: *Vadam, et reddam vota mea, quae vovi Domino in Hebron.* Et in Lucae cap. 2. legimus , Beatissimam Virginem, et Sanctum Joseph iuxta consuetudinem , et Legem Mosaicam, singulis annis ad Templum Hierosolymitanum accessisse, ad quod etiam accedebant Gentiles, ut in eo Hebraeorum Deum colerent; quemadmodum colligitur ex Evangelio S. Joannis cap. 12. inter quos fuit ille Eunuchus Reginae Candacis , de quo in Actis Apostolorum cap. 8.

IV. Ut autem ordine progrediamur , prius agemus de peregrinationibus ad Templia et loca Jesu Christi Redemptoris nostri mirandis operibus , vestigiis et beneficiis consecrata ; postea de illis, quae ad Sanctorum Templia, sepulchra, reliquias et imagines. Peregrinatio in Terram Sanctam primas inter omnes obtinet. Quam omnibus saeculis statim a Jesu Christi morte celeberrima ac frequentissima huiusmodi peregrinatio fuerit, monet testis locupletissimus , et terrae sanctae non exigui temporis incola , S. Hieronymus , inter peregrinos huius generis non postremus. Ita ergo ille in Epistola in caput 19 Isaiae: *Haereditas Christi Israel est: hoc est nativitas et crucis, et resurrectionis ascensionisque eius loca, ad quae de toto orbe concurruntur.* Plures peregrinationes, quarum Itineraria in publicum prodierunt, commemorat Adrichomius in *Descriptione Urbis Hierosolymitanae.* Inter alias Peregrinationes occurrit mons Sinai, multis prodigiis in egressu filiorum Israelex Aegypto insignitus; ad quem et olim fuit frequens peregrinorum concursus , quam peregrinationem suscepit tempore S. Gregorii Magni Rusticia seu Rusticana Patricia; ut appareat ex epistola S. Gregorii ad hanc Patriciam scripta. Inter loca, quae Postumianus apud Sulpicium se adiisse refert, ponit etiam montem Sinai. Valde frequens erat Anachoretis et eremi incolis, pietatis et precatiois causa, montem Sinai petere. In hoc monte extruxit insigne Templum Justinianus Imperator , de quo Procopius Lib. 5. de *Aedificiis Justiniani*.

V. Florentissimum est in Piceno agro domicilium, et Templum, in quo Verbum caro factum est, Sacrosantae Virgini dedicatum , quod Lauretanum nomen accepit. Admiranda sunt beneficia, inquit Rutilius Benzonius Episcopus Lauretanus Lib. 6. de Jubilaeo, quae ibi homines consequuntur, concursus populorum est omnino innumeralis: *eo Principes, Duces ac Reges pro gratis obtinendis.... ex omni orbis parte per totum annum perpetua celebritate accedunt: illic testimonia gratiarum tabellis, cereis, aliisque donariis expositis, a columnis, et parietibus Ecclesiae innumeris, ut propterea pluribus peregrinatio ad Sanctam Lau-*

retanam aedem extollenda non sit, cum toti orbi celebratissima sit, et perspectissima. Multa, et quidem magnificissima, et miraculis decantatissima Templia possidebat olim Constantinopoli Beatissima Virgo, ad quae incolarum et exterorum quoque ingens erat accusus. Nulla est gens aut natio in Christiano Orbe, cui non sit miraculis et concurrentium multitudine frequens decantatumque aliquod Templum aut Sacellum Deiparae honori et cultui consecratum. In Hispania clarissimus habetur Sanctissimae Virginis patrocinio mons *Serratus*. De hoc monte sic scribit Lucius Marinaeus Lib. 5 de rebus Hispaniae: *In monte quem Serratum vocant apud Barcino-nem, Beatae Mariae Virginis assidue miracula multa, divinaque mysteria summa cum veneratione cantat Ecclesia Domus est in altissimo monte sita, et ab externis gentibus, et peregrinis frequentata.* Multa templa in honorem S. Michaelis Archangeli condita sunt, de quibus Sozomenus, Nicephorus, et Procopius in Libris de Aedificiis Justiniani. Notissima est et nominatissima S. Archangeli Michaelis in monte Apuliae Gargano apparitio, et ab eodem tempore numerosissima variarum gentium eum in montem peregrinatio. Quam apparitionem refert Annalium Ecclesiasticorum instaurator ad annum Jesu Christi 493. Prophetarum monumenta, quae sunt in Palestina, a peregrinis, causa Religionis et venerationis, jam olim adita et lustrata fuisse, docent nos veterum Itineraria.

VI. Attigimus peregrinationes ad Apostolorum memorias institui solitas, inter quas jure suo primas tenet, quae est Romanam ad limina Apostolorum, hoc est, ad sepulchra Principum Apostolici chori, Petri et Pauli. Peregrinationes ad Memorias et Basilicas Sanctorum cum ipsa Religione Christiana coepisse certum est, nominatim illam Romanam ad Limina Apostolorum. Ipsas enim Basilicas appellare *Limina antiqui est moris, praesertim Basilicas Apostolorum, idque reverentiae et observantiae causa*. In Actis S. Alexandri Pontificis legitur: *Tu si ad limina Sancti Petri duxisses eum. Limina enim prostrati in terram venerabantur et exosculabantur.* Petrus Clu-

niacensis de liminibus Apostolorum: *Ab iisdem ait sideribus dulcissime ac devotissime deosculantur. Evodius de Miraculis cap. 2. Ante limina, inquit, gloriosi Martyris prostrata, effusos sui cordis dolores expressit. S. Paulinus Natali tertio D. Felicis:*

*Cernere tunc passim est sacra purgata medela,
Pectora liminibus sterni etc.*

Caeterum peregrinatio ad limina Apostolorum vetustissima est, et longe ante Constantinum Magnum usitata. Frequentissimam fuisse hanc peregrinationem, ne ipsi quidem adversarii diffitentur. Quamquam autem magnus concursus ad Limina Apostolorum fieret; nunquam tamen maior erat, quam anno Jubilaei, ipsoque Apostolorum Natali; quo innumerabilis multitudo Romam confluere solebat. Episcopos etiam ad eamdem solemnitatem Romam se contulisse, palam est ex S. Paulino *Epistola 13. et 16.* Extant decreta Summorum Pontificum quae praecipiunt, ut omnes Episcopi, Romanae urbi propinqui, quotannis semel Apostolorum limina adeant. In Hispania celebris fuit Peregrinatio Compostellam ad S. Jacobi Apostoli sepulchrum, et adhuc quotidie eo gens confluit.

VII. Ad loca Martyrum vel miraculis, vel passione, vel reliquiis, vel sepulchris et Basilicis consecrata et illustrata, libenter commeabant olim fideles, et hoc etiam nostro aevo in usu habent Christiani, apud quos antiquae pietatis amor ardorque adhuc durat.

Caeterum inter omnes ad Monumenta Martyrum peregrinationes, vix videtur fuisse celebrior, quam illa Nolam ad sepulchrum et Basilicam S. Felicis Presbyteri, et Martyris, cuius Festum XIV. die Januarii colit Ecclesia. Quanta fidelium multitudo ad S. Felicem Presbyterum Nolanum confluaret, praesertim ipso Martyris Natali, clare nos docet S. Paulinus oculatus testis, inspectorque omnium, quae accidebant, mirabilem, summus-

que S. Felicis amator et cultor, qui tertio S. Felicis Natali hunc in modum canit:

*Nec modus est populis coëntibus agmine denso,
Nec requies; properant in lucem a nocte, diemque
Espectare piget: votis avidis mora noctis
Rumpitur; et noctem flammis funeralia vincunt.
Stipatam multis unam juvat urbibus urbem
Cernere; totque uno compulsa examina voto.*

Et quamvis toto anno ad Reliquias S. Felicis plurima miracula ederentur, maxime tamen Natali illius increbescabant, ut testatur S. Paulinus Natal. 7. Offerebant peregrini S. Felici munera, vela nimirum tegendis Ostiis; laminas argenteas ornandis liminibus, et tabulas, quibus beneficia accepta inscribebantur; cereos pictos, resque odoriferas, et liquores perfundendo Martyris tumulo, et id genus alia, de quibus S. Paulinus Natali VI. Notum etiam est ex remotis undique urbibus frequenti coetu populos ad venerandum S. Januari Martyris sepulchrum Neapolim convenisse. Peregrinatio ad S. Nicolaum apud Barium in Apulia frequentissima fuit, propter ingentia miracula, quae in dies edebantur. Petrus Damiani Sermone de S. Nicolao: *In testimonium, inquit, sunt peregrinationes ad Sanctum illius Corpus a finibus terrae susceptae, ut videantur, quae per eum sunt mirabilia.* Peregrinatio ad S. Martinum Turonensem celeberrima fuit, ut ex Scriptoribus Rerum Francicarum, praesertim Gregorio Turonensi liquet, qui de miraculis ad S. Martini Sepulchrum editis, quatuor libros edidit, praeter ea, quae de eodem argumento in *Historia de rebus Francorum*, et libris de gloria Martyrum passim plena manu inspergit. Ad hujus Sancti Basilicam Clotarius Imperator precandi gratia venit. Pipinus quoque infirmus eodem de latus est. Clodoveus in Alarium Gothorum Regem moturus, multis donariis missis ad Ecclesiam S. Martini, intercessione eius, victoriam obtinuit. Denique Peregrinationes sacrae faciunt ad laudem, gloriam et honorem Dei ac Sanctorum; recte igitur ac licite suscipiuntur. Est

enim manifestum signum, Deum, et Sanctos a nobis magni fieri, cum labore, et pericula itinerum sponte suscipiamus, ut Sanctorum Reliquias invisamus. Est opus poenitentiae, et satisfactionis, quia laboriosum, et poenale. Insuper auget devotionem: nam praesentia loci sancti vix dici potest quantum incutiat horrorem, quam tam excitet reverentiam, saepe etiam peculiari amore serimus erga Sancti alicuius memoriam, quae procul abest a nobis, et eo accedere non parum juvat. Pietatem et religiositatem peregrinationum validissime propugnarl Thomas Waldensis, Tom. 3. tit. 15.; Cardinalis Bellarminus, *De cultu Sanctorum* Lib. 3. cap. 8., Gretserus, *in quatuor Libris de peregrinationibus*, ubi multa scita et utilia reperiuntur; Theophylus Raynaudus, tom. 15. in opere cui titulus: *Heteroclyta Spiritualia* pag. 213. et seqq.

CAPUT IV.

De Sanctorum Reliquiis, earumque veneratione.

I. Ut ab ipso (1) nomine exordiamur, illud est notandum, nomen ipsum *Reliquias*, graece λειψανον, duplicum apud veteres significationem habere. Modo enim λειψανα Reliquiae integrum corpus Martyris notant, modo quamvis eius partem. Hinc Gregorius Nazianzenus *Oratione XVIII. de Laudibus Cypriani*, quod paullo ante σωμα corpus dixerat, mox eodem loco σγια λειψανα sacras reliquias appellat. Sic rursus λειψανα pro Martyrum Corporum vel minutissimis particulis accipiuntur, uti Constitutiones Apostolicae Lib. VI. capite ultimo: Των παρα Θεων ζωντων εδε τα λειψανα απιμα, eorum qui apud Deum vivunt, ne Reliquiae quidem sunt inhonoratae. Id ipsum statuas de latino *Reliquiarum* vocabulo. Reliquiarum ergo nomine primum quidem significare consuevimus mortales Sanctorum exuvias, idest sacra ipsa Corpora et partes eorum aliquas.

(1) Trombelli, *De cultu Sanctorum*. Dissertatio VII. Caput I. et seqq.